

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

МОВНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ МІГРАНТІВ: ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»
студентки IV курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»,
спеціалізації 035.01 «Українська мова
і література», ОПП «Українська
і англійська мови: переклад
та редагування»

Єлизавети Сергіївни ВЕЛИЧКО

Науковий керівник:

к.філол.н., доцент кафедри
української мови та прикладної
лінгвістики

Оксана СУХОВІЙ

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри
української мови та прикладної лінгвістики

№ __ від _____ 2025 року

завідувач кафедри _____

к.філол.н., доц. **Сергій РІЗНИК**

КИЇВ – 2025

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі теоретично обґрунтовано поняття мовної адаптації як психолінгвістичного та соціокультурного явища, проаналізовано особливості адаптаційних процесів у дітей і дорослих мігрантів, а також визначено чинники, які впливають на їх успішність. Виявлено вікові, психологічні та соціокультурні особливості, що визначають характер і тривалість мовної адаптації у новому середовищі. Проведено порівняльний аналіз механізмів засвоєння нової мови в дитячому та дорослому віці, схарактеризовано труднощі, з якими стикаються мігранти різного віку під час комунікації. Окреслено умови, що сприяють ефективному входженню мігрантів у нове мовне та культурне середовище.

Предметом дослідження є процеси мовної адаптації дітей і дорослих мігрантів, які потрапляють у нове мовне середовище. Вони розглядаються крізь призму психолінгвістичних і соціокультурних підходів як складова інтеграції в нове суспільство.

Проаналізовано стратегії подолання мовного бар'єра, особливості засвоєння лексики, граматики та комунікативних норм, а також вплив мотивації, емоційного стану, освітнього рівня і соціального контексту на адаптацію.

Дослідження має практичне значення для фахівців у сфері лінгвістики, педагогіки, соціальної роботи й міграційної політики, оскільки дозволяє краще зрозуміти потреби різновікових груп мігрантів у процесі інтеграції та сприяти створенню ефективніших умов для їхнього включення в нове суспільство.

Ключові слова: мовна адаптація, діти-мігранти, дорослі мігранти, білінгвізм, міжкультурна комунікація, соціалізація, засвоєння мови, психолінгвістика.

ANNOTATION

The qualification paper provides a theoretical basis for understanding language adaptation as a psycholinguistic and sociocultural phenomenon. It explores the specifics of the adaptation process in children and adult migrants and identifies the factors that influence its success. The study reveals age-related, psychological, and sociocultural characteristics that determine the nature and duration of language adaptation in a new environment. A comparative analysis of language acquisition mechanisms in childhood and adulthood is conducted, highlighting the communication challenges faced by migrants of different age groups. The research outlines the conditions that promote effective integration into a new linguistic and cultural context.

The subject of the research is the process of language adaptation of children and adult migrants in a foreign language environment. These processes are examined through psycholinguistic and sociocultural approaches as an essential part of integration into a new society.

The study analyzes strategies for overcoming language barriers, acquiring vocabulary, grammar, and communication norms, as well as the influence of motivation, emotional state, educational background, and social context on adaptation.

The research has practical value for linguists, educators, social workers, and migration policy specialists, as it helps better understand the needs of migrants of different ages and supports the creation of more effective conditions for their inclusion in a new society.

Key words: language adaptation, migrant children, migrant adults, bilingualism, intercultural communication, socialization, language acquisition, psycholinguistics.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ

- 1.1. Основні теоретичні підходи та визначення поняття мовної адаптації
- 1.2. Чинники, що впливають на мовну адаптацію
- 1.3. Психолінгвістичний та соціолінгвістичний підходи до мовної адаптації

Висновки до Розділу 1

РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОВНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ МІГРАНТІВ

- 2.1. Фонетичні, лексичні та граматичні особливості мовної адаптації дітей
- 2.2. Морфологічні, синтаксичні та прагматичні аспекти мовної адаптації дорослих
- 2.3. Порівняльний аналіз мовної адаптації дітей і дорослих: типові мовні помилки, стратегії засвоєння та особливості інтерференції
- 2.4. Практичні рекомендації для оптимізації процесу адаптації

Висновки до Розділу 2

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із явищ, що пов'язує процеси засвоєння мови та її сприйняття, є лінгвістична адаптація. Це динамічний процес, у ході якого ментальні уявлення, що в основі мовної обробки, змінюються під впливом вхідного мовного матеріалу. Іншими словами, коли людина регулярно стикається з певними мовними структурами – чи то вимова, лексика чи граматики, – її мозок починає перебудовувати способи сприйняття та використання мови таким чином, щоб вони краще відповідали зразкам, що спостерігаються.

Лінгвістична адаптація – це явище, при якому мовні уявлення змінюються у відповідь на мовну інформацію. Вона відображає здатність людини пристосовувати своє сприйняття та використання мови залежно від контексту, частоти вживання певних структур та особливостей мовного оточення.

Мовна адаптація мігрантів – це складний і багаторівневий процес, що полягає в поступовому пристосуванні особистості до нових мовних умов у приймаючому суспільстві. Вона містить зміну мовної поведінки, засвоєння нових лексичних, граматичних та прагматичних структур, а також розвиток навичок ефективної комунікації в іншомовному середовищі. Теоретичні засади дослідження такого явища базуються на міждисциплінарному підході, що охоплює психолінгвістику, соціолінгвістику, педагогіку, когнітивну психологію та теорії мовної соціалізації. Мовна адаптація тісно пов'язана з концепціями мовного контакту, білінгвізму, мовної інтерференції та міжмовної варіативності.

У контексті дитячої міграції, мовна адаптація значною мірою спирається на нейропсихологічну теорію критичного періоду, згідно з якою існує сенситивний період для ефективного засвоєння мови, що зазвичай охоплює ранній і молодший шкільний вік. Завдяки високій когнітивній гнучкості та природному механізму імітації, діти зазвичай швидше й успішніше адаптуються

до нової мовної ситуації, особливо коли вони мають регулярний контакт з носіями мови та перебувають у сприятливому навчальному середовищі.

Проте мовна адаптація дорослих часто ускладнюється такими факторами, як сформовані мовні установки, психологічна напруга, страх зробити помилку, а також когнітивна інертність, яка зменшує здатність до неусвідомленого засвоєння мовного матеріалу. На відміну від дітей, дорослі частіше залучають свідомі стратегії вивчення мови, покладаючись на логіку, переклад, граматичні правила та порівняння з рідною мовою. Крім того, мовна адаптація у дорослих тісно пов'язана з рівнем соціальної інтеграції, професійної діяльності та мотивації до спілкування з представниками культури більшості. Незалежно від віку, успішність мовної адаптації залежить від частоти мовної практики, доступу до освітніх ресурсів, рівня мовної підтримки з боку громади та психологічної готовності приймати нову мовну ідентичність.

Тема мовної адаптації є актуальною в умовах сучасних глобальних міграційних процесів, особливо в контексті масового переміщення населення з України внаслідок повномасштабної збройної агресії з боку російської федерації. З 2022 року мільйони українців були змушені залишити свої домівки та шукати прихистку в різних країнах світу, зокрема в Європі. Власне це призвело до безпрецедентного зростання кількості дітей і дорослих, які опинилися в новому мовному середовищі та потребують ефективної мовної інтеграції.

Володіння мовою країни перебування стає ключовим фактором не лише для освітньої чи професійної реалізації, а й для повноцінної участі в суспільному житті, налагодження міжособистісних зв'язків і збереження психоемоційного благополуччя. У цьому контексті дослідження механізмів, факторів і умов мовної адаптації набуває особливого значення, оскільки воно дозволяє розробляти ефективні стратегії підтримки та супроводу мігрантів, забезпечуючи їм можливість гідно інтегруватися в нову соціокультурну реальність.

Об'єкт дослідження – мовна адаптація як психолінгвістичне та соціокультурне явище, що виявляється у процесі інтеграції мігрантів у новий мовний та культурний простір.

Предмет дослідження – процеси та механізми мовної адаптації дітей та дорослих мігрантів в умовах іншомовного середовища.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати специфіку мовної адаптації дітей та дорослих мігрантів, виявити вікові, психологічні та соціокультурні фактори, що впливають на ефективність цього процесу, а також визначити напрями та умови, що сприяють успішній мовній інтеграції в суспільстві.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- окреслити основні теоретичні підходи та визначення поняття мовної адаптації;
- визначити чинники, що впливають на мовну адаптацію;
- визначити психолінгвістичний та соціолінгвістичний підходи до мовної адаптації;
- здійснити практичний аналіз мовної адаптації дітей і дорослих мігрантів.

Наукова цінність дослідження полягає у поглибленому теоретичному осмисленні мовної адаптації як багаторівневого та міждисциплінарного явища, що поєднує психолінгвістичні, соціолінгвістичні та культурно-комунікативні аспекти. Дослідження робить внесок у розвиток наукових уявлень про вікову специфіку мовної адаптації, механізми засвоєння другої мови в міграційному контексті, а також про роль соціокультурного середовища у формуванні комунікативної компетенції. Результати можуть бути основою для подальших емпіричних досліджень, спрямованих на вивчення адаптивних стратегій та моделей мовної поведінки мігрантів різного віку.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування отриманих теоретичних положень та висновків у розробці програм лінгвістичної підтримки мігрантів, методичних рекомендацій для педагогів, психологів,

соціальних працівників та волонтерів, які працюють із мігрантським населенням. Результати дослідження можуть бути використані в системі шкільної та позашкільної освіти, при організації курсів вивчення мови країни перебування, у тому числі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів. Крім того, матеріали дослідження можуть сприяти формуванню толерантної мовної політики та успішної інтеграції мігрантів у суспільство, що приймає.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (52) та трьох додатків. Загальний обсяг роботи становить 55 сторінок, із них основного тексту 43 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ

1.1. Основні теоретичні підходи та визначення поняття мовної адаптації

Перші згадки про адаптаційні процеси відносяться до XVIII століття і належать французькому натуралісту Ж. Бюффону, який говорив про те, що живі організми змінюються під впливом довкілля. Проте науковий термін «адаптація» (від латів. *adaptatio* – пристосування) виник наприкінці цього століття завдяки німецькому фізіологу Ауберту, який досліджував реакцію органів чуття на різні подразники, що і дало початок подальшим дослідженням адаптаційних процесів.

З розвитком суспільства значення терміна «адаптація» поступово змінювалося, і він став охоплювати ширший спектр характеристик і властивостей, включаючи як фізичні, а й духовні, матеріальні і абстрактні явища. Під впливом соціальних змін його зміст постійно збагачується і розширюється, набуваючи різних значень і відтінків. Власне це дозволило вченим розглядати адаптацію як складне системне явище, що зумовило багатогранність досліджень адаптаційних процесів [40, с.65].

З аналізу наукової літератури можемо дійти невтішного висновку, що розуміння процесу адаптації безпосередньо залежить від наукової галузі, що його трактує, спираючись свої основні принципи і охоплюючи як зовнішні чинники, і внутрішній світ особистості. Довгий час адаптація залишалася ключовою концепцією в біології, де її розглядали як анатомічну структуру, фізіологічний процес або поведінкову реакцію організму, яка розвивалася з часом у процесі еволюції та сприяла підвищенню довгострокового репродуктивного успіху організму. У фізіології адаптація трактується як процес перебудови різних функцій та систем організму, спрямований на підтримку внутрішнього гомеостазу [40, с.66].

Поняття мовної адаптації було досліджено багатьма вченими в різних областях, таких як психолінгвістика, соціолінгвістика та когнітивна наука. Одним з основоположників теорії лінгвістичної адаптації та лінгвістичної відносності є Е. Сепір, який досліджував, як мова впливає на сприйняття світу і адаптацію до соціокультурних умов. Його концепція мовної відносності вказує на те, як мовні структури можуть впливати на світогляд і когнітивні процеси, підкреслюючи важливість взаємозв'язку між мовними і когнітивними структурами у процесі адаптації до різних культурних та соціальних умов. Дослідження Сепіра значною мірою сприяло розвитку теорій, що пов'язують мовну адаптацію з когнітивними і соціокультурними процесами [50].

У своїх роботах К. Найт досліджували механізми адаптації мовної системи на рівні фонології та синтаксису, зокрема у контексті мовного контакту та інтерференції. Їхні дослідження показали, як адаптація до нової мовної ситуації відбувається на рівні мовних структур, таких як фонетичні і синтаксичні патерни, і як ці зміни можуть бути результатом мовного контакту та взаємодії з іншими мовами [45, с.1].

У роботі Б. Зернуд акцентується увага на тому, як адаптація до нових звукових патернів відбувається через механізми переробки та інтерференції в мовних системах [44, с.115].

Науковець І. Тарасюк вивчав вплив повторення мовних структур і фонотактичних обмежень на мовну адаптацію, зокрема в умовах експериментальних маніпуляцій з фонотактичними патернами. Його дослідження показують, як на фонологічному рівні мова адаптується до нових звукових умов через повторення та використання певних звукових шаблонів. Вона досліджувала ефекти повторення в мовному контексті та їх вплив на

загальну мовну адаптацію, що є важливим аспектом у процесах навчання нових мов і їх інтеграції у повсякденне мовлення [40, с.68].

О. Потебня описував роль національної мови у формуванні етнічного сприйняття картини світу, а й у формуванні думки. Вчений стверджував, що кожна мова має універсальну цінність, в якій відображена особлива форма сприйняття світу: «Якби об'єднання людства з мови і взагалі за національністю було можливим, воно було б згубним для загальної людської думки, як заміна безлічі почуттів одним, навіть якби це одне було не дотиком. Для існування людини потрібні інші люди, для народності – інші народності». Потебня вважав задарма різноманітність і унікальність кожної особистості, не підтримуючи прояви асиміляції, оскільки вважав, що веде до знищення індивідуальності особистості [28, с.69].

Щоб правильно зрозуміти, що мав на увазі О.О. Потебня, говорячи про процес асиміляції, слід звернутися до теорії акультурації С. Лі, яка ґрунтується на чотирьох ключових стратегіях:

- асиміляція (прийняття мігрантом нової культури з відмовою від своєї етнічної ідентичності),
- сепарація (відмова від культури більшості при збереженні своєї етнічної належності),
- маргінальність (неприйняття жодної з культур), інтеграція [47, с.574].

Аналогічним чином як у дітей, так і у дорослих носіїв мови фонологічні знання – зокрема, уявлення про допустимі поєднання звуків (так звані фонотактичні обмеження) – можуть змінюватись під впливом мовного досвіду. Фонотактика є важливою частиною лінгвістичної структури мови, визначаючи, які поєднання звуків можуть бути використані в даній мові, а які – заборонені або малоімовірні. Однак, навіть короткочасний вплив нового мовного матеріалу

може вплинути на сприйняття цих обмежень та змінити звичні звукові шаблони. Так, у ході експериментальних досліджень було показано, що після кількох хвилин прослуховування нехарактерних для рідної мови звукових комбінацій, учасники починають сприймати їх як нормальніші та природніші.

Це свідчить про високу пластичність фонологічної системи, яка здатна адаптуватися до нових умов мовного досвіду. Подібна адаптація є важливим механізмом у процесі освоєння другої мови, особливо коли людина стикається з новим набором фонотактичних норм. Наприклад, людина, яка вивчає іноземну мову, може почати сприймати поєднання звуків, які раніше здавалися йому неприродними, як допустимі в рамках нової мови. При цьому важливо відзначити, що такі зміни можуть відбуватися як на несвідомому рівні, так і через свідомі зусилля, спрямовані на коректну вимову [44, с.115].

Особливо цікавим є той факт, що фонологічна адаптація може відбуватися не лише на рівні сприйняття, а й на рівні продуктивного використання мови. Наприклад, людина, яка вивчає нову мову, згодом почнає використовувати звукові поєднання, властиві цій мові, навіть якщо вони не присутні у її рідній мові. Це пов'язано з нейропластичністю і є свідченням того, як мова може «переписувати» свої звичні шаблони у відповідь нові звукові стимули.

Крім того, зміни у фонотактичних перевагах можуть бути пов'язані з більш глибокими когнітивними процесами, такими як увага та пам'ять. Коли людина стикається з новими звуковими патернами, її увага починає фокусуватися на особливостях їх сприйняття та відтворення, що сприяє зміні її фонологічної системи. Відтак тривала взаємодія з новим мовним матеріалом призводить до того, що звичні для носія мови звукові комбінації будуть сприйматися як менш відповідні або навіть неправильні. Отже, адаптація відбувається у відповідь фізичні зміни у сприйнятті звуків, а й у рамках когнітивних механізмів, що у навчанні мови.

Крім цих ефектів фонологічної адаптації, аналогічні явища спостерігаються й у системі породження слів. Так, феномен повторного праймінгу – коли людина швидше називає раніше пред'явлене зображення – вказує на те, що попередній досвід активує певні лексичні одиниці, полегшуючи їх повторне використання. З іншого боку, семантичне гальмування – коли назва картинок з семантично схожим значенням утруднюється – також є стійким ефектом і, як свідчать дослідження, зберігається протягом тривалого часу. Вчені вважають, що ці ефекти виникають в результаті змін у системі породження слів, що навчаються – тобто, в ході мовної практики формуються нові стійкі зв'язки між значенням і словесною формою [44, с.115].

Додаткове підтвердження існування лінгвістичної адаптації дає феномен синтаксичного (або структурного) праймінгу. Він полягає в тому, що говорять схильні повторно використовувати синтаксичні конструкції, які вони нещодавно чули. Це означає, що навіть на рівні граматичного оформлення речень мовний досвід впливає на структуру майбутніх висловлювань, що ще раз підтверджує: мова – це гнучка та система, що навчається, постійно адаптується під впливом контексту, частотності та комунікативних завдань.

Зазначимо, що синтаксичний праймінг вважається проявом компонента системи мови, що навчається: щоразу, коли людина стикається з новою структурою, її мозок фіксує цю модель і може активувати її в майбутньому, особливо якщо вона зустрічається повторно. Це підтверджують численні експериментальні дослідження, в яких випробувані після прослуховування чи читання певних граматичних конструкцій починали використовувати їх частіше у своїх відповідях [51, с.38].

Таким чином, лінгвістична адаптація охоплює всі ключові рівні мови – від фонології до синтаксису. Вона демонструє, що людський мозок не просто «зберігає» мову як набір правил і слів, але постійно перебудовує та вдосконалює

ці знання під впливом мовного оточення. Це робить мову живою, гнучкою та здатною підлаштовуватися під нові умови спілкування. І в цьому сенсі адаптація відіграє фундаментальну роль як у процесі освоєння мови, так і в її повсякденній експлуатації.

Отже, основні теоретичні підходи щодо визначення поняття мовної адаптації охоплюють різні аспекти цього процесу, включаючи соціальні, когнітивні, культурні та мовні чинники. Мовна адаптація є багатогранним явищем, яке зачіпає як індивідуальні, і соціальні процеси, що визначають здатність людини інтегруватися у нове мовне оточення. Різноманітні теоретичні моделі, від соціолінгвістичних до когнітивних, наголошують на важливості взаємодії між мовою та соціально-культурними умовами, а також значущість мотивації, підтримки з боку носіїв мови та інтенсивності мовного контакту для успішної адаптації.

1.2. Чинники, що впливають на мовну адаптацію

Мовна адаптація відноситься до процесів змін у мовних структурах та навичках, що відбуваються під впливом нових мовних умов, соціокультурного контексту або когнітивних факторів. На думку Л.Засекіної, це явище є надзвичайно важливим для розуміння того, як людина засвоює та використовує мову в умовах зміни мовного середовища, зокрема в умовах міграції, багатомовності та соціальних трансформацій [13, с.102].

Чинники, що впливають на мовну адаптацію, є різноманітними та залежать від багатьох соціальних, когнітивних та культурних аспектів (рис.1.1).

Рис.1.1 Чинники, що впливають на мовну адаптацію [13]

Соціокультурний контекст є одним з визначальних чинників, що визначають процес мовної адаптації, оскільки він охоплює широку систему взаємодії між індивідом та соціальним середовищем, до якого цей індивід приєднується. В умовах міграції соціокультурні умови можуть як сприяти, так і ускладнювати процес засвоєння нової мови, що, в свою чергу, впливає на загальну адаптацію особи до нового культурного середовища.

Мовна адаптація мігрантів у новому соціокультурному контексті нерозривно пов'язана з рівнем *інтеграції у приймаюче суспільство*. Інтеграція передбачає не лише мовне освоєння, але й соціальну взаємодію, участь у громадських процесах, здатність до взаєморозуміння з іншими членами соціуму, що прямо впливає на ефективність мовної адаптації. Важливим аспектом є також підтримка, яку отримує мігрант від місцевих жителів чи інших осіб, що належать до групи мігрантів. Наявність соціальної підтримки полегшує процес адаптації, оскільки вона дозволяє знижувати соціальний стрес і створює можливості для

практичного використання мови в реальних умовах, що є важливим фактором для ефективного засвоєння мовних структур [5, с.21].

Мовна адаптація мігрантів у новому соціокультурному контексті нерозривно пов'язана з рівнем *інтеграції у приймаюче суспільство*. Інтеграція передбачає не лише мовне освоєння, але й соціальну взаємодію, участь у громадських процесах, здатність до взаєморозуміння з іншими членами соціуму, що прямо впливає на ефективність мовної адаптації. Важливим аспектом є також підтримка, яку отримує мігрант від місцевих жителів чи інших осіб, що належать до групи мігрантів. Наявність соціальної підтримки полегшує процес адаптації, оскільки вона дозволяє знижувати соціальний стрес і створює можливості для практичного використання мови в реальних умовах, що є невіддільним фактором для ефективного засвоєння мовних структур [5, с.21].

Когнітивні здібності відіграють важливу роль у процесі мовної адаптації, оскільки вони визначають здатність людини засвоювати нову інформацію, включаючи мовні структури, та адаптуватися до нового мовного оточення. Рівень когнітивних навичок, таких як пам'ять, увага, здатність до навчання та адаптації, безпосередньо впливає на швидкість та ефективність освоєння мови.

Пам'ять є також ключовим фактором у збереженні та відтворенні нової мовної інформації, такої як лексика, граматичні правила та фразові конструкції. Рівень уваги допомагає ефективно фокусуватися на значних аспектах мови, а здатність до навчання сприяє швидкому освоєнню нових мовних елементів. Також важливо, що когнітивні здібності тісно пов'язані з мотивацією та наполегливістю, що надалі впливає на заглибленість процесу адаптації [32, с.72].

Вік є важливим чинником, що визначає швидкість та ефективність мовної адаптації. Молоді люди, особливо діти, як правило, адаптуються швидше і легше, оскільки їхня нейропластичність – здатність мозку змінюватись і адаптуватися – дозволяє їм ефективно освоювати нові мовні структури. У дітей спостерігається

висока чутливість до мовного оточення, що робить вивчення мови менш витратним і природнішим.

У дорослих процес мовної адаптації займає більше часу, оскільки з віком нейропластичність знижується. Тому дорослі зазнають великих труднощів при освоєнні нової мови, що потребує більш свідомих зусиль, додаткових ресурсів та мотивації. Крім того, для дорослих характерний сильніший зв'язок з рідною мовою, що може уповільнювати процес адаптації, якщо рідна мова та мова нового оточення суттєво різняться.

Мотивація є одним із ключових факторів, що впливають на процес мовної адаптації. Висока мотивація, особливо коли вона обумовлена необхідністю спілкування у повсякденному житті або на роботі, може суттєво прискорити освоєння нової мови. Чим сильніше бажання і потреба людини освоїти нову мову, тим швидше вона адаптується до нових мовних реалій [20, с.55].

Інтенсивність контакту з носіями мови також має вирішальне значення у процесі мовної адаптації. Чим частіше людина спілкується з носіями мови, тим швидше вона освоює нові мовні форми, структури та особливості вимови. Постійний контакт із носіями мови дозволяє не лише вдосконалювати мовні навички, а й краще розуміти культурні та соціальні контексти, в яких використовується мова. Це, своєю чергою, значно прискорює процес адаптації. Крім того, тип контексту, в якому відбувається використання мови (наприклад, навчання, робочі ситуації, повсякденне спілкування) також сильно впливає на швидкість та ефективність мовної адаптації.

Соціальна та політична ситуація відіграє важливу роль у процесі мовної адаптації мігрантів. Ті, хто стикається з мовними бар'єрами в умовах соціальної ізоляції або політичної нестабільності, можуть мати додаткові труднощі в освоєнні мови. Неможливість повноцінно інтегруватися в соціум, страх чи невизначеність, спричинені політичною ситуацією, можуть суттєво уповільнити процес адаптації та зробити його складнішим.

Лінгвістична близькість між мовами має також велике значення для успішної мовної адаптації. Чим більш схожі елементи нової мови з рідною, тим легше і швидше людина освоює нову мову. Лексична, граматична та фонетична схожість дозволяє швидше запам'ятати і правильно використовувати нові слова та висловлювання. На противагу цьому, мовне розмаїття та значні відмінності між мовами можуть створити додаткові труднощі, особливо на перших етапах освоєння нової мови [32, с.72].

Також важливим фактором, що впливає на мовну адаптацію, є *ступінь підтримки, яку мігрант отримує від інших*. Наявність соціальної мережі, підтримки місцевих жителів чи інших мігрантів може значно прискорити процес освоєння мови. Взаємодія з носіями мови, участь у соціальних та культурних заходах сприяють кращому засвоєнню мови, створюючи практичну основу для її застосування у повсякденному житті.

Соціальна інтеграція та активне залучення до суспільного життя також відіграють ключову роль. Коли людина відчувається частиною нового суспільства, її мотивація до навчання та використання мови значно зростає. Важливо, щоб вона мала можливість активно використовувати мову в різних контекстах – на роботі, у навчанні, у побуті, що сприяє не лише покращенню мовних навичок, а й посиленню почуття приналежності до нового суспільства, що допомагає подолати психологічні бар'єри та стереотипи.

Типи та методи навчання відіграють ключову роль у успішній мовній адаптації. Методи, що використовуються, можуть істотно впливати на швидкість і ефективність освоєння мови. Одним із найефективніших методів є занурення у мовне середовище, коли людина перебуває у безпосередньому контакті з носіями мови, що сприяє природному засвоєнню мови через практику. У цьому контексті мовні курси, у тому числі онлайн-заняття, а також спеціалізовані заняття, адаптовані до індивідуальних потреб, можуть значно підвищити результативність навчання [32, с.73].

Отже, чинники, що впливають на мовну адаптацію, є різноманітними і взаємопов'язаними. Соціокультурне середовище, когнітивні здібності, вік, мотивація та інтенсивність мовного контакту відіграють важливу роль у процесі освоєння нової мови. Крім того, соціально-політичні умови, мовна близькість та типи навчання також значно впливають на швидкість та ефективність адаптації. Усвідомлення цих чинників дозволяє краще розуміти механізми мовної адаптації та розробляти більш ефективні стратегії для її підтримки.

1.3. Психолінгвістичний та соціолінгвістичний підходи до мовної адаптації

Психолінгвістичний та соціолінгвістичний підходи до мовної адаптації є важливими складовими сучасних досліджень у галузі лінгвістики, які розглядають мовну поведінку індивідів у контексті психологічних та соціальних факторів.

Дослідниця Т. Плохута вважає, що психолінгвістичний підхід до мовної адаптації фокусується на вивченні того, як психічні процеси впливають на сприйняття та освоєння мови. Такий підхід інтегрує елементи когнітивної психології, лінгвістики та нейронаук, вивчаючи, як різні психічні механізми допомагають людині адаптуватися до нових мовних умов. Мовна адаптація з психолінгвістичної точки зору передбачає взаємодію когнітивних процесів, таких як пам'ять, увага, сприйняття та обробка інформації з мовними структурами, що дозволяє індивіду засвоювати та інтегрувати нову мову в систему існуючих знань [30, с.353].

Одним із центральних понять у цьому контексті є пам'ять. Психолінгвісти досліджують, як розрізняються механізми короткочасної та довготривалої пам'яті у процесі засвоєння мови. Наприклад, короткочасна пам'ять дозволяє зберігати інформацію про нові слова та висловлювання протягом обмеженого часу, тоді як довготривала пам'ять бере участь у глибшому засвоєнні

граматичних структур, лексики та семантики нової мови. Успішна мовна адаптація залежить від того, наскільки ефективно людина може інтегрувати нову інформацію у свою довготривалу пам'ять та витягувати її за необхідності.

Л. Калмикова вважає, що увага також відіграє у процесі мовної адаптації. Психолінгвістичні дослідження показують, що увага до мовних одиниць, будь то звуки, слова або граматичні конструкції, допомагає закріпити їх у пам'яті. Процес вимагає активного фокусування, особливо в умовах багатозадачності, коли індивід стикається з необхідністю перемикатися між рідною та іноземною мовою. Високий рівень уваги сприяє прискореному засвоєнню мови, тоді як її дефіцит може ускладнювати процес адаптації [21, с.20].

Сприйняття мови та її структур також є ключовим аспектом. Дослідження в галузі психолінгвістики показують, що сприйняття звуків та слів у новій мові може бути ускладнене фонологічними відмінностями між мовами. Наприклад, в процесі адаптації індивід може стикатися з труднощами при сприйнятті звуків, яких немає в рідній мові, або з труднощами розрізнення звуків, які в рідній мові вважаються схожими. Ці проблеми можуть уповільнити процес освоєння мови, але, зазвичай, вони долаються з практикою.

Обробка інформації в психолінгвістичному контексті є здатністю індивіда сприймати, аналізувати та виробляти мовну інформацію. Цей процес включає як автоматичне, так і усвідомлене використання мовних знань. В умовах мовної адаптації індивід розвиває навички швидкого розпізнавання та реагування на мовні структури, що дозволяє йому ефективно спілкуватися новою мовою. На цьому етапі важливим аспектом є когнітивна гнучкість, яка допомагає перемикатися між мовами та використовувати відповідні мовні форми у різних контекстах [4, с.87].

Мовна адаптація у психолінгвістичному аспекті сприймається як процес інтеграції мовних структур нової мови у свідомість особистості, що передбачає

розвиток мовних навичок лише на рівні фонології, лексики, синтаксису і семантики. Психолінгвістичний підхід також звертає увагу на роль індивідуальних факторів, таких, як вік, мотивація, інтелектуальні здібності, рівень мовної компетенції та наявність мовного досвіду, що впливають на ефективність мовної адаптації.

Соціолінгвістичний підхід до мовної адаптації полягає в тому, що мова не існує у вакуумі, а є частиною соціального та культурного середовища. У цьому контексті адаптація до нового мовного оточення передбачає не лише освоєння мовних структур, а й здатність адаптуватися до соціальних та культурних умов, які визначають використання мови у певному середовищі [13, с.102].

Одним із ключових аспектів соціолінгвістичного підходу є вплив соціальних груп. Мовна особистість завжди знаходиться у різних соціальних групах (родина, друзі, колеги, етнічна чи професійна група тощо), кожна з яких може мати свої особливості у вживанні мови. Зазначені групи формують певні мовні норми та моделі спілкування, які можуть відрізнятися від норми, прийнятої в іншому соціальному контексті. Наприклад, у процесі адаптації мігранта або людини, яка інтегрується в нову спільноту, виникає необхідність освоєння специфічних форм мови, прийнятих у цій спільноті. Сюди відносяться як фонетичні особливості, так і використання спеціалізованої лексики, діалектних форм і навіть професійних жаргонів.

Соціальні норми відіграють суттєве значення у процесі мовної адаптації. Кожна мова існує в рамках соціальних норм, які регулюють, які форми та вирази вважаються прийнятними у різних контекстах (офіційний, неофіційний, професійний, сімейний тощо). У рамках соціолінгвістичного підходу важливим є розуміння того, як індивід освоює ці норми і як вони впливають на його здатність використовувати мову адекватно у різних ситуаціях. Наприклад, мігрант, який освоює нову мову, повинен як навчитися граматичним і лексичним правилам, так і зрозуміти, як і коли вживати той чи інший стиль мови; як

вибудовувати комунікативні стосунки з носіями мови залежно від соціального контексту.

Також у соціолінгвістичному підході важливе значення має ідентичність індивіда та його зв'язок із мовною групою. Мова не лише є засобом комунікації, а й виражає соціальну ідентичність людини. У процесі адаптації індивід може зіткнутися з необхідністю перегляду своєї соціальної ідентичності, що може включати зміну мовних практик на користь нової мови чи діалекту, що відповідає соціальним очікуванням нового оточення. Це особливо важливо для людей, які переїжджають у країну з іншим мовним та культурним контекстом, і для яких мовна адаптація може бути не лише прагматичним процесом, а й важливим елементом особистої ідентичності [16, с.45].

Міграція та мобільність є важливими аспектами соціолінгвістичного підходу до мовної адаптації. Мігранти та тимчасові переселенці часто стикаються з необхідністю адаптації до нового мовного оточення та соціальних умов. Їхня адаптація залежить не тільки від особистих когнітивних зусиль, а й від того, наскільки вони залучені до соціальних та культурних процесів нового суспільства. У деяких випадках мігранти можуть вибирати соціальну ізоляцію, що уповільнює їхню мовну адаптацію, тоді як активна участь у соціальному житті допомагає прискорити цей процес.

З іншого боку, культурні різниці між носіями різних мов також впливають на процес адаптації. Важливо враховувати, що мова тісно пов'язана з культурними цінностями та традиціями. Наприклад, у деяких культурах особлива увага приділяється формам поваги та ввічливості у мові, тоді як в інших культурах більш неформальний стиль спілкування є нормою.

Опанування перерахованих культурних особливостей є невід'ємною частиною мовної адаптації, оскільки недолік знання соціальних норм і очікувань

може призвести до непорозумінь або навіть до соціального виключення [16, с.46].

Соціолінгвістичний підхід також підкреслює роль соціокультурних факторів, таких як медіа, освітні заклади та різні інститути, які впливають на поширення мови та сприяють її адаптації. Масмедіа, такі як телебачення, радіо та інтернет, відіграють ключову роль у формуванні мовних стандартів та норм, поширюючи нові лексичні одиниці та способи спілкування. У той же час освітні установи забезпечують формальне та неформальне навчання, яке може суттєво прискорити процес адаптації, надаючи знання про соціальні та культурні особливості.

В цілому, обидва підходи – психолінгвістичний та соціолінгвістичний – дозволяють комплексно розглядати мовну адаптацію як багатогранний процес, що включає як внутрішні психічні механізми, так і зовнішні соціально-культурні фактори.

Висновки до Розділу 1

1. Мовна адаптація є комплексним процесом, який містить не тільки освоєння мовних структур і лексики, а й адаптацію до нових соціокультурних умов. Це процес, що вимагає активної взаємодії когнітивних і соціокультурних факторів, де важливу роль відіграють здатність до мовного сприйняття та обробки інформації, а також розуміння соціальних норм і культурних особливостей нового середовища. Освоєння нової мови включає не лише вивчення граматики та лексики, але й здатність до адаптації в соціальному контексті, включаючи комунікативні стратегії, відповідні для різних соціальних ситуацій. Крім того, мовна адаптація потребує розвитку соціальної ідентичності

в новій мовній та культурній реальності, що є важливим аспектом інтеграції в суспільство.

2. Успішність мовної адаптації залежить від того, наскільки індивід здатний ефективно поєднувати свої когнітивні навички з вимогами соціального середовища, забезпечуючи гармонійне функціонування в новій мовній культурі. Чинники, що впливають на мовну адаптацію, є багатогранними і взаємопов'язаними. Когнітивні фактори, такі як здатність до сприйняття та обробки мовної інформації, соціокультурні умови, що визначають норми та традиції мовного середовища, а також мотивація індивіда до вивчення мови, разом визначають успішність мовної адаптації. Всі ці фактори взаємодіють і створюють основу для ефективною інтеграції в нове мовне та культурне середовище.

3. Психолінгвістичний та соціолінгвістичний підходи до мовної адаптації доповнюють один одного, підкреслюючи важливість як когнітивних, так і соціокультурних факторів. Психолінгвістика зосереджується на вивченні внутрішніх когнітивних процесів, таких як пам'ять, увага, сприйняття та обробка інформації, що впливають на здатність індивіда засвоювати нову мову. Вона аналізує, як люди сприймають, зберігають та відтворюють мовну інформацію, а також як ці процеси взаємодіють з іншими аспектами пізнавальної діяльності. З іншого боку, соціолінгвістика акцентує увагу на тому, як соціальні та культурні умови визначають мовну поведінку індивіда. Вона вивчає, як соціальні фактори, такі як статус, роль, соціальна група та культурні норми, впливають на використання мови в різних соціальних контекстах. Мовна адаптація в рамках соціолінгвістики вивчається через призму соціальних взаємодій, де важливу роль відіграють відносини між людьми, культурна ідентичність, а також здатність особи пристосуватися до нових мовних норм і стандартів, що існують у новому соціокультурному середовищі.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОВНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ МІГРАНТІВ

2.1. Фонетичні, лексичні та граматичні особливості мовної адаптації дітей

З початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України у 2022 році значна кількість громадян України була змушена залишити свої домівки й шукати прихистку в країнах Європи, зокрема у Великобританії. Адаптація до нових соціокультурних реалій, у тому числі й мовна адаптація, стала необхідною умовою для інтеграції в приймаюче суспільство, особливо для дорослих осіб працездатного віку, які мають потребу у працевлаштуванні, комунікації в повсякденному житті та реалізації своїх професійних та соціальних можливостей.

З метою дослідження виявлення рівня мовної адаптації у дітей, які стали емігрантами з України після початку війни, було проведено практичне дослідження їхньої мовної адаптації.

У дослідженні взяли участь 10 дітей, віком від 7 до 9 років, які емігрували з України до Великобританії після початку війни в 2022 році. Всі діти перебувають у Великобританії на підставі гуманітарного статусу, наданого українським біженцям, і проживають в англійськомовних сім'ях або в умовах, де основною мовою є англійська. Діти навчались у місцевих школах, де основним мовним середовищем є англійська мова, а також відвідують культурні та освітні програми для новоприбулих. Більшість дітей підтримує регулярний контакт із батьками, які використовують українську мову вдома.

Для проведення дослідження я звернулася до батьків дітей через місцеві організації підтримки українських біженців, які допомагають адаптації емігрантів у Великобританії. Контакт з родинами був встановлений через онлайн-платформи та соціальні мережі, де активно працюють групи підтримки

для українців. З метою забезпечення репрезентативності вибірки, були відібрані діти віком 7-9 років, що дозволяє оцінити мовну адаптацію в ключовому періоді розвитку мовних навичок. Батьки дітей повинні бути попереджені про мету дослідження та отримати згоду на участь своїх дітей. З батьками проводиться попереднє інтерв'ю, де роз'яснюється значення анкетування, а також збирається інформація про домашнє мовне середовище та практики взаємодії з дітьми.

Дослідження базувалось на аналізі мовних навичок дітей через використання комплексного підходу, що включає спостереження, аналіз мовлення дітей, а також використання спеціально розробленої анкети (Додаток Б). Анкета була створена для оцінки фонетичних, лексичних і граматичних особливостей мовної адаптації дітей в умовах еміграції. Оцінювання проводилось як за допомогою інтерв'ю з дітьми, так і за участю їхніх батьків, які надавали додаткову інформацію про домашнє мовне середовище та практики мовної взаємодії.

Були розроблені рівні мовної адаптації дітей для комплексного підходу до оцінки мовної адаптації дітей (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Рівні мовної адаптації дітей

Контент	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонетика	Чітка вимова більшості англійських звуків; рідкісні помилки; мова зрозуміла для носіїв.	Вимова зрозуміла, але з яскравим акцентом; помилки у складних звуках ([θ], [ð], [r]).	Вимова викликає труднощі; багато спотворень звуків.
Лексика	Активний словниковий запас; вільне використання у шкільному та повсякденному спілкуванні.	Словниковий запас достатній для базової комунікації, але не охоплює ширших тем.	Дуже обмежений словниковий запас; часте звернення до українських слів.

Продовження табл. 2.1

Гра мат ика	Правильне вживання простих речень, часів, питань та заперечень; незначні помилки.	Часте вживання простих конструкцій; помилки в часах і артиклях, але зміст зрозумілий.	Речення будуються з помилками, часто за зразком української мови.
Со ція льн і озн аки	Дитина охоче спілкується англійською, не уникає контактів, почувається впевнено.	Дитина може спілкуватися, але часто перемикається на українську або вагається.	Сором'язливість, уникання англомовного спілкування, тривожність.

Для класифікації рівнів адаптації використовувались такі критерії, як фонетична точність, лексичний запас, граматичні конструкції, а також соціальна складова, що включає готовність дитини до комунікації на новій мові та рівень її інтеграції в соціокультурне середовище. Кожен з рівнів адаптації є характеристикою певної стадії мовного розвитку та включає відповідні ознаки, що дозволяють оцінити досягнутий рівень.

Рівні адаптації були поділені на три основні категорії: високий, середній та низький рівень. Вони відрізняються за ступенем володіння англійською мовою, здатністю дитини здійснювати комунікацію без значних мовних бар'єрів, а також за рівнем соціальної інтеграції в англомовному середовищі. Така деталізація дозволяє більш детально оцінити процес адаптації та виявити можливі проблеми, що потребують уваги з боку педагогів, психологів та соціальних працівників.

Результати анкетування, проведеного серед дітей віком 7–9 років, представлені в таблиці 2.2, яка демонструє розподіл респондентів за рівнем мовної адаптації.

Таблиця 2.2

Розподіл дітей за рівнем мовної адаптації

	Ім'я дитини	Вік	Рівень мовної адаптації
1	Анастасія	8 років	Високий
2	Максим	7 років	Високий
3	Ірина	6 років	Високий
4	Дмитро	9 років	Високий
5	Катерина	7 років	Високий
6	Олександр	8 років	Високий
7	Марія	6 років	Високий
8	Артем	9 років	Високий
9	Олена	8 років	Середній
10	Єгор	7 років	Середній

Результати в процентному вигляді представлені на Рис.2.1

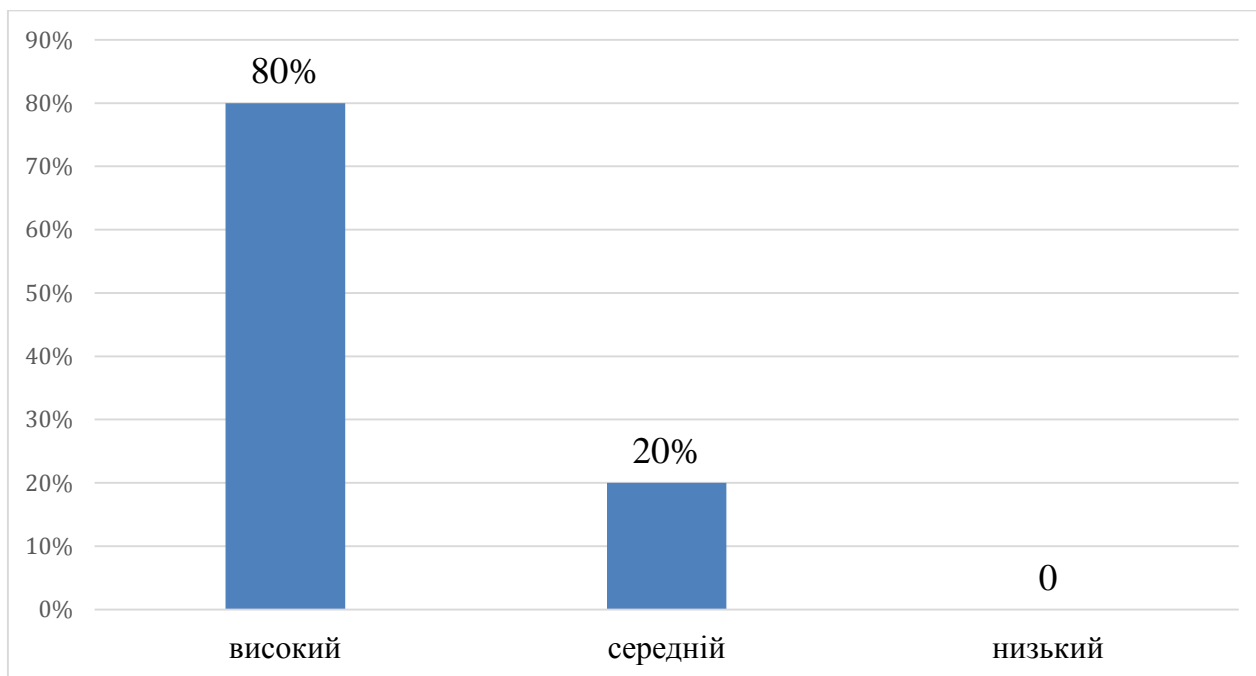

Рис.2.1 Розподіл дітей за рівнем мовної адаптації

Відповідно до отриманих даних, абсолютна кількість дітей, які продемонстрували високий рівень адаптації, становить 8 осіб, що складає 80%

від загальної вибірки. Двоє респондентів (20%) виявили середній рівень мовної адаптації, тоді як жоден з учасників не показав низького рівня адаптації.

Усі діти з високим рівнем мовної адаптації продемонстрували значний прогрес у вивченні англійської мови, зокрема в аспектах фонетики, лексики та граматики. Усі діти, які продемонстрували високий рівень мовної адаптації, проявляють значний прогрес у засвоєнні англійської мови на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях, що підтверджується як їхньою здатністю до безперешкодного спілкування, так і високою якістю мовлення. Кожен з цих дітей виявляє високу мотивацію до вивчення англійської мови та має активну позицію в процесі адаптації до нових мовних умов.

Усі діти, які досягли високого рівня мовної адаптації, продемонстрували здатність до чіткої та правильної вимови англійських звуків, навіть тих, що є складними для носіїв інших мов, таких як звуки *[th]*, *[r]*, *[w]*. Наприклад, Софія, яка раніше мала труднощі з вимовою англійських звуків, після трьох років інтеграції в англomовне середовище вже відчуває себе впевнено при вимові навіть найбільш складних звуків.

З точки зору граматики, діти без труднощів використовують різні часи, граматичні конструкції та модальні дієслова, такі як *can*, *must*, *should*, що свідчить про високий рівень володіння мовою. Вони ефективно застосовують складні речення, вживаючи умовні конструкції, запитальні та відносні пропозиції. Усі ці діти мають здатність швидко адаптувати свої мовні висловлювання в залежності від ситуації, зокрема в соціальних взаємодіях з іншими дітьми та дорослими.

Зазначено, що діти, які досягли високого рівня адаптації, безперешкодно використовують англійські слова навіть у ситуаціях, що можуть бути складними для інших, наприклад, коли потрібно пояснити складні поняття чи абстрактні ідеї.

З точки зору прагматичних аспектів мовної адаптації, всі ці діти активно залучаються до неформального спілкування з однолітками. Вони мають

здатність розуміти соціальний контекст і адаптувати свою мову в залежності від ситуації. Вони відчують себе комфортно у спілкуванні не тільки з однолітками, а й з дорослими, без труднощів орієнтуючись у різних соціальних ситуаціях. Вони здатні швидко адаптуватися до нових мовних та соціальних умов, що є важливим аспектом їхньої мовної та соціокультурної адаптації.

2 дітей, які продемонстрували середній рівень мовної адаптації, мають певні досягнення в процесі вивчення англійської мови, але ще стикаються з труднощами у певних аспектах мовлення, зокрема в граматиці, фонетиці та в адаптації до соціальних ситуацій, де потрібна вища впевненість у спілкуванні. Їхній рівень є проміжним між початковим та високим, і вони ще потребують додаткової підтримки та практики для досягнення повної мовної адаптації.

Олена – 10-річна дівчинка, яка живе у Великобританії вже два роки. Вона продемонструвала середній рівень мовної адаптації. Олена активно вивчає англійську мову, але іноді стикається з труднощами при її використанні в різних соціальних контекстах. Вона відчуває впевненість у базових мовних ситуаціях, але інколи має труднощі з побудовою складних речень та використанням граматичних конструкцій, характерних для більш високого рівня мови. Олена досить добре вимовляє більшість англійських звуків, але інколи у неї виникають труднощі з вимовою деяких специфічних звуків. Проте ці помилки не заважають загальному розумінню її мовлення.

Олена має достатньо великий словниковий запас, який дозволяє їй розмовляти про прості та знайомі теми, але вона ще не завжди може знаходити точні синоніми для більш складних понять. Олена часто використовує прості граматичні конструкції, але іноді вона робить помилки при побудові складних речень. Вона має труднощі в використанні часів, зокрема Present Perfect та Future Continuous, а також може переплутати порядок слів у більш складних реченнях. Наприклад, Олена може сказати «*I never went to the zoo*» замість «*I have never gone to the zoo*». Власне свідчить про те, що хоча вона і розуміє базові граматичні правила, їй ще потрібно попрацювати над їх вдосконаленням.

Олена почувається комфортно в неформальних ситуаціях, таких як спілкування з однолітками на майданчику чи в класі, однак інколи вона відчуває труднощі, коли справа доходить до більш складних соціальних ситуацій. Вона іноді не може правильно зрозуміти сарказм чи гумор, що характерно для англомовного середовища. Олена визнала, що їй важко адаптувати свою мову до різних ситуацій: в одних випадках вона не може визначити, чи підходить її мовлення для формальної чи неформальної ситуації.

Максим – 11-річний хлопчик, який нещодавно приїхав до Великобританії і ще тільки адаптується до англомовного середовища. Він демонструє середній рівень мовної адаптації, оскільки володіє основами англійської мови, але в його мовленні є помітні прогалини, що стосуються граматики та вимови.

Максим має певні труднощі з вимовою англійських звуків, особливо в словах з великими фонетичними відмінностями від його рідної мови. Зокрема, він ще не вміє чітко вимовляти звук [θ], що викликає труднощі в розумінні його мовлення в ситуаціях, де це важливо. Однак він активно працює над своїми помилками з учителями, і його вимова поступово поліпшується.

Максим володіє базовим словниковим запасом, що дозволяє йому спілкуватися на прості теми, але він відчуває труднощі в описі складних чи абстрактних ідей. Він не завжди здатний використовувати синоніми чи фрази, які б зробили його мовлення більш різноманітним. Наприклад, він використовує прості слова типу «good», «nice», замість того щоб підібрати більш точні варіанти, які краще описують ситуацію. Проте він активно працює над поповненням свого словникового запасу.

Максим почувається впевнено в простих, неформальних ситуаціях, таких як спілкування з однолітками або учителями. Однак, коли справа доходить до більш складних соціальних ситуацій, таких як участь в обговоренні на більш абстрактні теми, Максим іноді не може підібрати потрібні слова або фрази, щоб висловити свої думки. Він також має труднощі у розумінні деяких соціальних відтінків, наприклад, коли йдеться про культурні чи мовні нюанси, що властиві

англомовному середовищу. Хоча він і старається, йому потрібно більше практики для того, щоб вільно адаптуватися до нових соціальних умов.

Отже, фонетичні, лексичні та граматичні особливості мовної адаптації дітей відображають рівень сформованості їхніх комунікативних умінь в іншомовному середовищі. Високий рівень адаптації характеризується правильною вимовою, широким словниковим запасом та граматичною точністю. У дітей із середнім рівнем спостерігаються труднощі з окремими звуками, обмеженість лексики та нестабільне використання граматичних структур. Ці аспекти потребують подальшої підтримки та цілеспрямованого мовного розвитку.

2.2. Морфологічні, синтаксичні та прагматичні аспекти мовної адаптації дорослих

Мовна адаптація дорослих емігрантів – складний багатокomпонентний процес, що охоплює не лише засвоєння лексико-граматичного матеріалу, але й опанування мовленнєвих стратегій, відповідних до різних комунікативних ситуацій.

Мета дослідження полягає у виявленні характерних особливостей мовної адаптації дорослих українських емігрантів віком від 30 до 40 років, які прибули до Великобританії у 2022 році та на момент дослідження проживають у різних регіонах Англії (Лондон, Манчестер, Бірмінгем, Лідс). Усі учасники дослідження мають вищу освіту, до переїзду працювали в різних професійних сферах (освіта, охорона здоров'я, сфера послуг, ІТ), а після переїзду були змушені або змінити професійну діяльність, або тимчасово не працюють. Мовне середовище учасників неоднорідне: деякі проживають у сім'ях, де українська мова залишається основною в побуті, інші – у мультикультурному англomовному оточенні.

Для встановлення контактів із потенційними респондентами було використано комунікацію з батьками дітей, які вже брали участь у попередньому

етапі дослідження, а також звернення через місцеві українські громади, культурні центри та волонтерські організації у Великобританії. Комунікація з учасниками дослідження здійснювалася в онлайн-форматі (через Zoom, електронну пошту або месенджери), з урахуванням особистих уподобань і графіку респондентів.

Загальна вибірка дослідження склала 10 осіб (6 жінок і 4 чоловіків), що дозволяє здійснити початковий аналіз індивідуальних і типових труднощів у мовній адаптації дорослих українських переселенців у новому соціокультурному контексті.

Таблиця 2.3

Рівні мовної адаптації дорослих емігрантів з України (30–40 років)

Аспекти	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонетика	Чітка вимова; майже без акценту; зрозуміле мовлення для носіїв	Виразний акцент; періодичні помилки у вимові окремих звуків ([θ], [ð], [w])	Сильний акцент; вимова ускладнює розуміння; часті фонетичні помилки
Лексика	Широкий активний словниковий запас; вільне використання професійної та побутової лексики	Словниковий запас дозволяє підтримувати загальну розмову, але з труднощами у спеціалізованих темах	Обмежений словниковий запас; часте використання українських слів; труднощі з добором слів у розмові
Граматика	Вільне використання часів, артиклів, складних конструкцій; рідкісні незначні помилки	Часті помилки у вживанні артиклів, часів; переважно прості речення	Граматичні помилки у кожному реченні; спроби перенесення українських структур; труднощі з формування навіть простих речень

Синтаксис	Правильне будування простих і складних речень; правильний порядок слів	Будова речень здебільшого правильна, але з помилками у складних реченнях	Неправильний порядок слів; використання української синтаксичної логіки; складності у побудові речень
-----------	--	--	---

Продовження табл. 2.3

Прагматика	Розуміння соціальних контекстів, гумору, натяків, стилістичних відтінків	Іноді виникають труднощі з розумінням жартів, стилістики, культурних кодів	Часте нерозуміння ситуаційного контексту; невідповідний стиль спілкування (занадто формально/неформально); мовні бар'єри у взаємодії
------------	--	--	--

Для оцінки рівня мовної адаптації дорослих осіб було розроблено спеціальну анкету, яка охоплює три основні блоки:

- Морфологічний аспект (володіння граматичними категоріями англійської мови: часові форми дієслів, артиклі, числові форми іменників);
- Синтаксичний аспект (уміння будувати прості й складні речення, використання пасивних конструкцій, типові синтаксичні помилки);
- Прагматичний аспект (володіння мовленнєвими нормами у формальному та неформальному спілкуванні, розуміння гумору, адаптація до культурно зумовлених комунікативних норм).

Анкета містить як закриті, так і відкриті запитання, що дозволяє поєднати кількісні та якісні методи аналізу.

Таблиця 2.4

Розподіл учасників дослідження за рівнем мовної адаптації

Рівень	Імена та ініціали	Абсолютна кількість	Відносна кількість (%)
Високий	Олена М., Ігор С., Тетяна В., Максим Д.	4	40 %
Середній	Світлана Г., Олександр К., Катерина П., Юрій Л.	4	40 %
Низький	Марина Ч., Віктор І.	2	20 %

Результати в процентному співвідношенні представлені на рис.2.2.

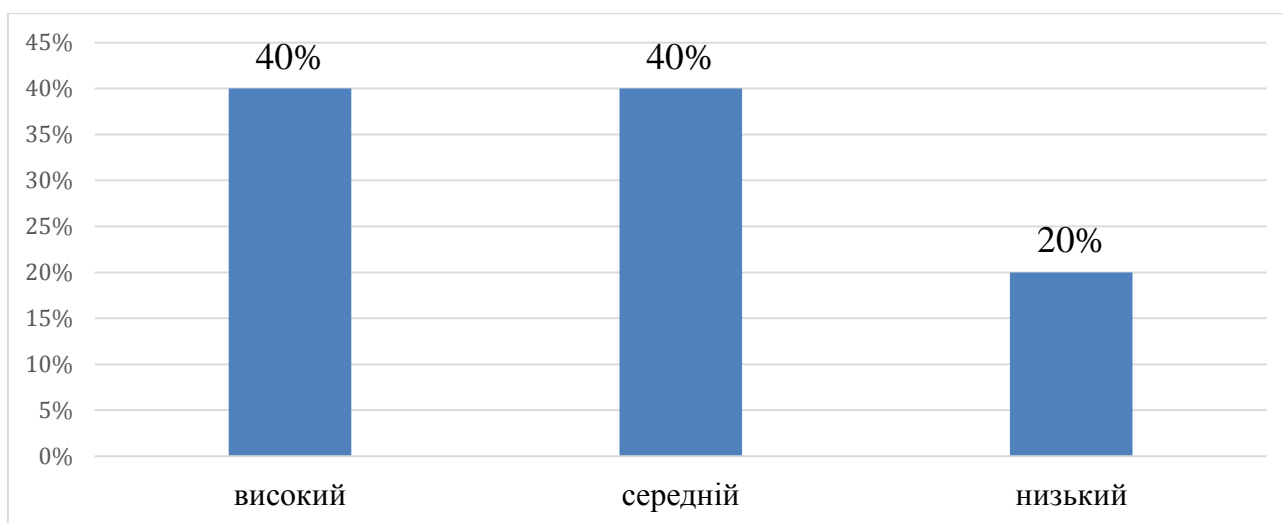

Рис.2.2 Розподіл дорослих за рівнем мовної адаптації

У результаті анкетування було виявлено, що 40% учасників (Олена М., Ігор С., Тетяна В., Максим Д.) продемонстрували *високий рівень мовної адаптації*. Респонденти впевнено використовують морфологічні конструкції англійської мови, зокрема правильне вживання дієслів у різних часових формах (Present Perfect, Past Continuous), коректно застосовують артиклі та демонструють вільне володіння множинними формами іменників. Синтаксично ці учасники здатні будувати складні речення з підрядними конструкціями, не мають труднощів із порядком слів та вміло використовують пасивні структури. З прагматичної точки зору вони комфортно почуваються в неформальному мовному середовищі, розпізнають і розуміють гумор, натяки, а також диференціюють формальні й неформальні стилі мовлення. Це, ймовірно, пов'язано з активним соціальним включенням у мовне середовище (робота, волонтерська діяльність, участь у

місцевих заходах), а також з попереднім рівнем освіти або наявністю досвіду спілкування англійською мовою до еміграції.

Інша частина учасників (Світлана Г., Олександр К., Катерина П., Юрій Л.) – також 40% – показала *середній рівень адаптації*. У цієї групи спостерігаються певні труднощі з правильним вживанням артиклів (особливо в абстрактних або узагальнених висловах), плутанина у виборі часів (наприклад, використання Present Simple замість Present Perfect у ситуаціях минулого досвіду), а також помилки у творенні множини (особливо у винятках). Синтаксичні помилки включають невпевнене використання складнопідрядних речень, а також спрощення синтаксичних структур, характерне для носіїв української мови. У прагматичному аспекті ця група частково розпізнає соціальні відтінки мовлення, однак демонструє невпевненість у неформальних комунікативних ситуаціях, що іноді призводить до уникнення спілкування або використання готових шаблонів. Причиною таких труднощів може бути обмежений контакт із мовним середовищем (робота в україномовному колі, спілкування лише з діаспорою), а також відсутність системного вивчення англійської мови в дорослому віці.

Найменшу групу становлять респонденти з *низьким рівнем адаптації* (Марина Ч., Віктор І.) – 20%. Вони виявляють значні труднощі з базовими морфологічними формами, зокрема у вживанні неправильних дієслів, чисел і артиклів.

Часто спостерігається перенесення граматичних конструкцій української мови на англійську (наприклад, прямий порядок слів без інверсії у запитаннях). Синтаксичні побудови обмежені простими реченнями, складні структури уникаються. У прагматичному аспекті ці респонденти повідомляли про дискомфорт у повсякденному неформальному спілкуванні, уникали діалогу з носіями мови, часто не розуміли гумористичні висловлювання або ідіоматичні фрази. Такий рівень мовної адаптації пов'язаний із недостатнім освітнім рівнем у галузі іноземних мов, ізоляцією в новому соціокультурному середовищі, а

також психологічним бар'єром, спричиненим війною та зміною життєвих обставин.

2.3. Порівняльний аналіз мовної адаптації дітей і дорослих: типові мовні помилки, стратегії засвоєння та особливості інтерференції

Порівняльний аналіз мовної адаптації дітей і дорослих, які опинилися в англomовному середовищі внаслідок вимушеної міграції з України, виявив суттєві відмінності в рівнях засвоєння мови, характері помилок, стратегіях адаптації та особливостях мовної інтерференції.

Згідно з отриманими результатами, більшість дітей (80%) досягли високого рівня мовної адаптації, тоді як серед дорослих цей показник становить лише 40%. У дорослій вибірці також було зафіксовано 20% осіб із низьким рівнем адаптації, чого не спостерігалось серед дітей. Така різниця пояснюється як віковими особливостями нейропластичності мозку, так і більш гнучкими когнітивними стратегіями дітей у процесі засвоєння мови.

Аналіз типових мовних помилок, зафіксованих у процесі дослідження мовної адаптації дітей та дорослих, свідчить про суттєві відмінності в характері та походженні цих помилок. У дітей домінують фонетичні труднощі, які проявляються у вимові специфічних для англійської мови звуків, зокрема [θ], [ð], [w], [r], що або замінюються звуками з української мови, або опускаються. Також часто трапляються помилки в утворенні множини іменників, вживанні артиклів та побудові речень – зокрема, діти схильні будувати фрази за синтаксичними моделями української мови, порушуючи типовий порядок слів в англійських реченнях. Водночас ці помилки мають ситуативний та тимчасовий характер, оскільки діти швидко засвоюють мовні конструкції через природне занурення в мовне середовище, гру та комунікацію з однолітками.

У дорослих, натомість, помилки є більш усталеними та структурно зумовленими. Вони часто виникають через граматичну інтерференцію з рідної мови. Найтипівішими є труднощі у вживанні часових форм дієслів, особливо

минулого часу, неправильне використання або повна відсутність дієслова-зв'язки *to be*, хибне вживання модальних дієслів, а також формальних структур із дієсловом *to have*. Окрім того, у дорослих зафіксовано значну кількість прагматичних помилок, що свідчать про труднощі з адекватним використанням мовленнєвих актів у різних контекстах. Наприклад, у ситуаціях, що потребують формальності, вони використовували прямі, іноді грубі мовні конструкції, не враховуючи соціальні чи культурні норми комунікації в англomовному середовищі.

Таким чином, мовна адаптація дітей характеризується переважно фонетичними та граматичними труднощами, які мають динамічний і зворотний характер. Дорослі ж частіше демонструють морфологічні, синтаксичні та прагматичні помилки, що вимагають спеціального навчання, корекції та часу для подолання. Такого роду відмінності зумовлені не лише віковими особливостями, але й різним рівнем когнітивної гнучкості, мотивації, а також наявністю або відсутністю середовищного мовного впливу.

У плані стратегій засвоєння мови діти демонстрували здатність швидко адаптуватися до нових мовних умов через природне занурення в мовне середовище. Це включало спонтанне наслідування та імітацію мовлення однолітків, яке стало основним методом для вивчення мови. Діти активно використовували гру як інструмент навчання, оскільки через ігрову діяльність вони не тільки оволодівали мовними формами, а й розвивали соціальні навички взаємодії. Аудіо-візуальне навчання – перегляд мультфільмів, слухання пісень, використання інтерактивних додатків – допомагало закріпити слухову пам'ять та полегшити засвоєння нових лексичних одиниць і граматичних структур. Завдяки цьому діти значно швидше інтегрувалися в мовне середовище і виявляли більш високу мовну гнучкість.

Натомість дорослі, з огляду на свій більш розвинений когнітивний апарат і бажання мати точні знання, часто обирали більш усвідомлені стратегії вивчення мови. Вони активно використовували методи, спрямовані на осмислене

запам'ятовування – заучування нових слів, правил граматики, переклад. Граматико-перекладний підхід став основним інструментом для дорослих, оскільки вони прагнули якомога точніше розуміти структуру мови та її правила, щоб уникнути помилок у розмові. Крім того, дорослі, як правило, вдавалися до участі в мовних курсах, де могли отримати формальне навчання з підкріпленням теоретичних знань.

Однак, на відміну від дітей, дорослі демонстрували меншу мовну гнучкість і часто уникали комунікації через страх помилок. Такий страх може бути зумовлений внутрішньою неготовністю до соціальної помилки, що може призвести до втрачених можливостей для практики. У той час як діти не обтяжені такими переживаннями і активно взаємодіють з оточенням, прагнучи більше спілкуватися, навіть якщо допускають помилки. Вищий рівень комунікативної сміливості дітей сприяє більшій інтеграції у мовне середовище та швидшому засвоєнню мови, в той час як дорослі потребують більше часу і підтримки для подолання мовного бар'єру.

Інтерференція рідної мови спостерігалася в обох групах, однак її прояви значно різнилися за інтенсивністю та тривалістю. У дітей інтерференція мала переважно короткочасний і менш системний характер. Вони неодноразово допускали фонетичні помилки, пов'язані з відсутністю окремих звуків у їхній рідній мові, або ж неправильно вимовляли слова, інтерпретуючи їх на основі звичних для них фонем української мови. Проте ці помилки зазвичай мали тимчасовий характер і поступово зникали в процесі активної мовної практики.

У дорослих інтерференція рідної мови була значно більш стійкою та вираженою. Вона виявлялася на різних рівнях мовної системи, зокрема морфологічному, синтаксичному та прагматичному. На морфологічному рівні спостерігалася схильність до неправильного вживання артиклів, а також відсутність змінюваних форм дієслів, які є характерними для англійської мови, але відсутні в українській. Наприклад, дорослі учасники часто забували ставити

артиклі перед іменниками або вживали неправильні форми дієслів, через те, що в українській мові ці елементи не є обов'язковими.

Синтаксична інтерференція проявлялася у перенесенні порядку слів з української мови на англійську. Це включало неправильне розташування підмета, дієслова і доповнення у реченні, що є частою помилкою серед дорослих емігрантів. Вони також часто вживали прямий порядок слів, властивий українській мові, що нерідко призводило до граматичних помилок в англійських конструкціях.

Прагматична інтерференція у дорослих виявлялася в некоректному використанні мовленнєвих актів, залежно від контексту спілкування. Зокрема, дорослі часто переносили мовні зразки, притаманні українській культурі, на англійську комунікацію, що викликало непорозуміння в межах британської мовної практики. Наприклад, вони могли використовувати більш формальний стиль звертання в неформальних ситуаціях або навпаки, бути занадто прямолінійними у формальних обставинах, що суперечить соціальним нормам англомовних країн.

Таким чином, порівняльний аналіз свідчить про більшу ефективність мовної адаптації в дітей, зумовлену когнітивною пластичністю, відкритістю до нового досвіду та неусвідомленим характером мовного навчання. У дорослих же процес адаптації вимагає більше часу, зусиль і підтримки через наявність стабільних мовних шаблонів рідної мови та бар'єрів у мовленнєвій активності.

2.4. Практичні рекомендації для оптимізації процесу адаптації

Практичні рекомендації для оптимізації процесу мовної адаптації з позиції філології включають низку методичних, лінгвістичних і соціокультурних підходів, спрямованих на ефективне вивчення мови, інтеграцію мовних структур, подолання інтерференції та досягнення високого рівня комунікативної компетенції. Наведемо ключові рекомендації:

1) Важливо включати навчання на всіх рівнях мови (лексичному, граматичному, фонетичному) для всебічного розвитку мовних навичок. Для цього доцільно використовувати інтегровані заняття, що одночасно включають вправи на розвиток слухового сприйняття, правильну вимову, засвоєння основних граматичних конструкцій та лексику, яка є найбільш вживаною в повсякденному спілкуванні. Для дорослих, що стикаються з інтерференцією рідної мови, доцільно застосовувати порівняльний підхід у вивченні граматичних конструкцій. Власне це допоможе мінімізувати помилки, пов'язані з перенесенням структури рідної мови на іншу [51, с.38].

2) Окрім вивчення теоретичних мовних правил, слід забезпечити максимальну комунікаційну практику, що сприятиме розвитку мовленнєвої компетенції. Для цього важливо створити мовні ситуації, що відображають реальні життєві ситуації. Це можуть бути рольові ігри, мовні клуби, участь у соціальних заходах або змаганнях. Для дорослих емігрантів і дітей корисними будуть дискусії, обговорення культурних аспектів життя країни перебування, що не лише дозволяє застосовувати нову лексику, але й допомагає вивчати мову в контексті соціокультурних реалій.

3) Використання автентичних матеріалів, таких як новини, фільми, твори літератури, допоможе вивчати мову на практиці, зрозуміти її реальне застосування в соціальних ситуаціях. Для дітей можна використовувати мультфільми, пісні, казки, що дозволить занурити їх у мовне середовище та сприятиме кращому засвоєнню мовних конструкцій. Важливою частиною практичного навчання є вправа на письмі та розмовна практика, що дає змогу студентам закріплювати знання через реальні мовні контакти [44, с.115].

4) Мовна адаптація не є лише засвоєнням мовних конструкцій, але й інтеграцією в соціокультурний контекст нової країни. Філологічний підхід до адаптації повинен включати навчання культурним нормам, соціальним ролям і

традиціям, які визначають особливості мовного спілкування. Програми, що включають культурні практики (наприклад, участь у національних святах, культурних заходах, звичаєвих обрядах), сприяють кращому розумінню соціокультурного контексту, а також зменшують мовний бар'єр у комунікації.

5) Інтерференція є одним із основних бар'єрів для досягнення високого рівня мовної компетенції, зокрема на морфологічному та синтаксичному рівнях. Для її подолання необхідно проводити спеціалізовані заняття, спрямовані на усунення помилок, що виникають через перенесення правил рідної мови на мову, яку вивчають. Слід використовувати методи порівняння граматичних та синтаксичних структур рідної та іншої мови, щоб знижувати рівень інтерференції, зокрема щодо порядку слів, вживання артиклів, форм дієслів та інших морфологічних конструкцій.

6) Суттєвим елементом мовної адаптації є корекція помилок. Для цього потрібно застосовувати конструктивну критику, яка допомагає зрозуміти джерело помилки, але не знижує мотивації до навчання. Для дорослих особливо важливим є розвиток уміння самостійно виправляти свої помилки через самокорекцію та аналіз. Систематичне надання зворотного зв'язку підвищує впевненість у собі, покращує усвідомлення лексичних і граматичних помилок та допомагає коригувати мовну практику.

Висновки до Розділу 2

1. Дослідження виявило, що основними труднощами мовної адаптації дітей є фонетичні помилки, пов'язані з вимовою, а також помилки в утворенні множини, артиклях і порядку слів. Проблеми мають тимчасовий характер і зникають завдяки гнучкості дітей та їхній здатності до імітації. Лексичні помилки пов'язані з обмеженим словниковим запасом, що можна виправити через практику і мовне середовище.

2. Дослідження морфологічних, синтаксичних та прагматичних аспектів мовної адаптації дорослих показало, що основними труднощами є інтерференція з рідної мови, зокрема вживання часових форм, неправильних дієслів та модальних конструкцій. Також спостерігалися проблеми з використанням мовленнєвих актів у формальних та неформальних ситуаціях. Для дорослих характерне усвідомлене заучування та участь у мовних курсах, хоча вони часто уникають комунікації через страх помилок.

3. Порівняльний аналіз мовної адаптації дітей і дорослих виявив суттєві відмінності у типових мовних помилках, стратегіях засвоєння мови та інтерференції. У дітей помилки, зокрема фонетичні та граматичні, носять тимчасовий та ситуативний характер і часто пов'язані з мовленнєвим наслідуванням та ігровою діяльністю. Дорослі ж мають більш усталені помилки, зокрема через граматичну інтерференцію з рідної мови, та використовують усвідомлені стратегії, як-от граматико-перекладний підхід і участь у мовних курсах. Діти виявляють вищу комунікативну сміливість, тоді як дорослі схильні уникати комунікації через страх помилок. Інтерференція в обох групах є, але у дітей вона менш системна і короткочасна.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження відповідно до завдань, визначених у вступі, були зароблені наступні висновки.

1. Мовна адаптація - це багатогранний процес, який охоплює не лише освоєння мовних структур і лексичних одиниць, а й вивчення та прийняття соціокультурних аспектів нового середовища. Процес вимагає інтеграції когнітивних та соціокультурних чинників, у межах яких важливою є здатність сприймати та обробляти мовну інформацію, а також орієнтуватися у соціальних нормах і культурних практиках нового оточення. Оволодіння іноземною мовою

не обмежується лише знанням граматики й лексики, але також включає здатність адаптуватися до нових комунікативних умов, вибираючи стратегії, що відповідають конкретним соціальним ситуаціям. Додатково, мовна адаптація включає формування нової соціальної ідентичності в умовах іншої мовної та культурної реальності, що є важливим кроком для успішної інтеграції у нове суспільство. визначити чинники, що впливають на мовну адаптацію.

2. Психолінгвістичний підхід до мовної адаптації зосереджується на вивченні когнітивних процесів, які здійснюються під час освоєння нової мови, що містить механізми мовного сприйняття, обробки та зберігання мовної інформації, а також розуміння того, як людина адаптується до мовного середовища через психологічні аспекти. Важливою складовою є також те, як індивід розвиває мовні стратегії для подолання комунікативних бар'єрів, які виникають через відмінності між рідною та новою мовою. Соціолінгвістичний підхід до мовної адаптації акцентує увагу на соціальних і культурних факторах, які визначають використання мови в різних соціальних контекстах. Цей підхід вивчає, як мовна поведінка людини змінюється в залежності від її соціального статусу, групи, до якої вона належить, а також від культурних особливостей середовища, в яке вона інтегрується.

3. У результаті дослідження фонетичних, лексичних та граматичних особливостей мовної адаптації дітей було виявлено, що найхарактернішими труднощами є фонетичні помилки, пов'язані з вимовою звуків, відсутніх в рідній мові, а також помилки в утворенні множини, вживанні артиклів та порядку слів. Ці труднощі здебільшого мають тимчасовий і ситуативний характер, оскільки мовна адаптація у дітей протікає швидше завдяки їхній гнучкості та здатності до імітації. Лексичні помилки зазвичай пов'язані з недостатньою кількістю активного словникового запасу. Усі перелічені проблеми можна мінімізувати завдяки створенню підтримуючого мовного середовища та активному включенню дітей у мовленнєві практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н. Мовні виклики для українських дітей у польських школах. *Українська мова та література*. 2023. № 2, вип. 1. С. 25-32.
2. Бачинська А. Як українські діти адаптуються до польських шкіл. *Gazeta Wyborcza*. 2023. 15 берез. URL: <https://wyborcza.pl/7,75398,29487603,jakukrainskie-dzieci-adaptuja-sie-do-polskich-szkol.html>
3. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2009. 376 с.
4. Волошин М. Мовна адаптація та формування білінгвізму у дітей українських біженців. *Психолінгвістика*. 2023. № 1, Вип. 30. С. 87-95.
5. Вусик Г., Олійник Е., Павлик Н. Теоретико-методологічне осмислення проблем міграційної політики щодо вимушено переміщених осіб у сучасному міжнародному просторі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. Вип. 50. С. 20–26.
6. Глазова С., Ліпич В., Горбенко І. Мовні аспекти комунікації в Інтернет-середовищі: виклики та перспективи. *Вісник науки та освіти*. 2023. Вип.9(15). С. 49–61.
7. Гончарук В. Адаптація інноваційних технологій у традиційному освітньому середовищі: виклики та перспективи. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. Вип. 4.
8. Дацьо О., Копчак М., Грабельська О. Дослідження впливу глобалізаційних процесів на формування мовної ідентичності у різних культурних контекстах. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 5(23). С. 204–215.
9. Динаміка мовної адаптації: досвід українських дошкільників-біженців у польському освітньому середовищі. (2024). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*, 21(89), 250-254. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/4101>

10. Днепровська Є. Національна специфіка культурних моделей інтеграції. *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 4 (25). С. 48–52.
11. Загоруйко Л. О., Гут Н. В. Мовна інтеграція мігрантів: на прикладі країн Західної Європи. *Педагогіка та психологія*. 2020. Вип. 32. С. 85–94.
12. Загоруйко Л. О., Красуля А. В. Успішна інтеграція жінок-мігрантів: мовний аспект. Збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції Української асоціації дослідників освіти. Київ – Дрогобич : ТзОВ «Трек-ЛТД». 2019. С. 66–68.
13. Засекіна Л. В. Мовленнєва адаптація особистості як предмет психолінгвістичного дослідження. *Психологічні перспективи*. 2011. Вип. 17. С. 101-112.
14. Засекіна Л. В. Структурно-функціональна організація інтелекту: монографія. Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2005. 370 с.
15. Засекіна Л. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 188 с.
16. Засекіна Л. Тенденції розвитку вітчизняної психолінгвістики: методологічний огляд проблем та окреслення шляхів їх вирішення. *Психолінгвістика*. 2008. № 1. С. 43–50.
17. Іванова О. Мовна адаптація українських дітей-біженців у польських школах: проблеми та перспективи. Українська мова та культура в умовах глобалізації : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 2023 р. Львів, 2023. С. 45-50.
18. Інтеграція українських дітей у європейський освітній простір: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Варшава, 2023 р. Варшава: Вид-во Варшавського ун-ту, 2023. 250 с.
19. Кричківська О., Бутковська О. Сучасні методики мовної підготовки іноземних студентів. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 5(23). С. 310–322.

20. Костючок П., Шевченко О., Кандюк-Лебідь С. Вплив процесів глобалізації на збереження і динамічний розвиток мовної та національної ідентичності. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 7 (25). С.55-59
21. Калмикова Л. О. Мовленнєва діяльність як проблема психолінгвістики. *Психолінгвістика*. 2008. Вип. 2. С. 20–26.
22. Калмикова Л. О. Діяльнісна психолінгвістика Л. С. Виготського. *Психолінгвістика*. 2012. Вип. 9. С. 62–69.
23. Куцепал С. Комунікація та діалог у контексті освітніх викликів сучасності. *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки*. 2012. Вип. 66(11). С. 531-534.
24. Луньов В.Є. Мультилінгвістична ситуація взаємодії в освітньому просторі як чинник невротизації її учасників. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: колектив авторів, за науковою редакцією академіка НАПН України С.Д. Максименка – Київ: Слово, 2020. 226 с.
25. Малиновська О. Інтеграція біженців в Україні: проблеми та шляхи їх подолання. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2015. Вип. 19–20. С. 5–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2015_19-20_3
26. Малахов М. А. Історико-психологічний аналіз виникнення поняття адаптації у науковій думці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2008. №№ 20-21. С. 92-95.
27. Майданік І. Вплив зовнішніх трудових міграцій на економічний розвиток регіонів. *Формування ринкової економіки : збірник наукових праць : спец. вип. : Демографічний розвиток України і пріоритетні завдання демографічної політики : Міжнародна науково-практична конференція*. Київ: КНЕУ, 2006. Т. 2 : Демографічні аспекти регулювання і відтворення трудового потенціалу. С. 77–86.

28. Потебня О. Мова, національність, денаціоналізація. Опубліковано: Нью-Йорк, 1992. 155 с.
29. Павлик Н. В. Лінгвістична інтеграція біженців: стан і перспективи ефективної адаптації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2021. № 48, т. 2. С. 33-35.
30. Плохута Т. М., Зеленська В. Психологічні проблеми мовної адаптації українських біженців за кордоном // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали X Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників, Суми, 27–28 квітня 2023 року / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 353-357.
31. Пентиліук М. І. Культуромовна підготовка майбутнього філолога в білінгвальному середовищі. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2017. № 2. С. 367–375
32. Риндзак О. Моделі політики інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство. *Економіка та держава*. 2014. № 1. С. 72–75
33. Струганець Л. Поняття «мовна особистість» в україністиці. *Культура слова*. 2012. № 77. С. 127–133.
34. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: Матеріали десятої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 27–28 квітня 2023 р.) / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2023. 367 с.
35. Соколова С. Типи мовної поведінки в сучасному слов'янському білінгвальному мегаполісі. Українські обрії: доповіді XV Міжнародного з'їзду славістів. 2013. Вип. 6, ч. 1. Мовознавство. С. 173-196.
36. Соколова С. Основні типи мовної поведінки киян (за даними анкетування). *Українська мова*. 2013. № 2. С. 38-55.

37. Семененко Л. Сучасні аспекти трансформації мовної підготовки у військовій сфері України в умовах війни. *Social Development and Security*. 2024. Вип. 14(1). С. 256–266.
38. Слущкий Я. Лінгвістична адаптація іноземних студентів у ельському університеті (США) (на прикладі програм «ELP summer academic language program» та «directed independent language study»). *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*, 2020. С. 62-63.
39. Тарасова В., Коромисел М., Плеханова Т. Мовна стратегія та комунікативний ефект у міжкультурному діалозі: аналіз сучасних прикладів і викликів. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 2(20). С. 388–401.
40. Тарасюк І. В. Мовна адаптація як різновид соціо-культурної адаптації мігрантів до іншомовного середовища. *Психолінгвістика*. 2011. Вип. 7. С. 65-72
41. Тищенко О. Мова інтернет-спілкування: стиль, норма, освіта. *Дивослово*. 2011. № 12. С. 35–39.
42. Чемеркін С. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ, 2009. 240 с.
43. Britsyn V., Sukalenko T., Ladyniak N., Kaleniuk S., Zhelyazkova V. Modern tendencies of development of norms of Ukrainian language. *Linguistics and Culture Review*. 2021. Vol. 5(S4). С. 102–113.
44. Jernudd BH. Language adaptation. Florian Coulmas (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 1989. Pp. xii + 198. *Studies in Second Language Acquisition*. 1992. № 14(1). P. 114-119.
45. Knight C, Studdert-Kennedy M, Hurford JR. Language: A Darwinian Adaptation? In: Knight C, Studdert-Kennedy M, Hurford J, eds. *The Evolutionary Emergence of Language: Social Function and the Origins of Linguistic Form*. Cambridge University Press; 2000. P.1-16.
46. Kravchenko N., Prokopchuk M., Pozhar A., Kozyarevych-Zozulya L., Rozhkov Yu. Illocutionary Pragmatic Adaptation Challenge: Ukrainian Translations

of English-language Soft Law Texts. *Revista Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11(49). P. 267–276.

47. Li S, Qian J. Exploring syntactic priming as a measure of implicit language aptitude. *Studies in Second Language Acquisition*. 2021. № 43(3). P. 574-605.

48. Mazurkevych O., Skoryk A., Antipina I., Goncharova O., Kondratenko I. The Specifics of Preserving Cultural Identity in the Context of Globalization Processes. *Mankind Quarterly*. 2024. Vol. 64. No 4.

49. Shevchuk-Kliuzheva O. V. The dynamics of language adaptation: insights from Ukrainian refugee preschoolers in Polish educational environments. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 21(89). С. 250–254.

50. Sapir E. Language an introduction to the study of speech. Language. An introduction to the study of speech. New York: Harcourt, Brace, 1921. URL: <https://www.ugr.es/~fmanjon/Sapir,%20Edward%20-%20Language,%20An%20Introduction%20to%20the%20Study%20of%20Speech.pdf>

51. Vusyk H., Oliynyk E., Pavlyk N. The Problem of Linguistic Integration: The Social and Linguistic Adaptation of Refugees in the Modern International Space. *Journal of History, Culture & Art Research. Tarih Kültür ve Sanat Arastirmalari Dergisi*. 2019. Vol. 8. No 3. P.38-45

52. Zagorodnova V. The Intercultural Communication as a Tool of Multilingua Personality Formation in Modern Educational Space of Ukraine. *Journal of History, Culture & Art Research*. 2019. Vol. 8(1).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Когнітивні процеси та їх роль у мовній адаптації

Когнітивний процес	Роль у мовній адаптації	Чинники, що впливають на процес	Наслідки для процесу адаптації
Пам'ять	Допомагає зберегти інформацію про нову мову (слова, граматичні конструкції) у короткостроковій та довготривалій пам'яті.	Вік, когнітивні здібності, досвід із мовами.	Ефективність засвоєння лексики та граматики залежить від здатності інтегрувати інформацію у довготривалу пам'ять.
Увага	Сприяє фокусуванню мовою, допомагає сприйняттю та запам'ятовуванню мовних одиниць.	Рівень концентрації, мотивації.	Високий рівень уваги прискорює процес адаптації, а дефіцит уваги уповільнює засвоєння мови.
Сприйняття	Важлива ланка у розпізнаванні звуків і слів, і навіть їх значень.	Фонологічні різницю між мовами, особисті особливості сприйняття.	Проблеми сприйняття можуть уповільнити адаптацію, але з практикою вони зменшуються.
Обробка інформації	Аналіз та використання мовних одиниць у контексті спілкування.	Наявність мовного досвіду, когнітивна гнучкість.	Розвиток гнучкості використання мови дозволяє більш ефективно комунікувати
Когнітивна гнучкість	Здатність перемикається між мовами, вибирати відповідні мовні структури у різних ситуаціях.	Мотивація, досвід спілкування різними мовами.	Когнітивна гнучкість покращує здатність швидко адаптуватися та успішно функціонувати новою мовою.

ДОДАТОК Б**Анкета для дітей (7–9 років)**

Анкета розрахована на заповнення з допомогою дорослого (вчителя, батьків або дослідника).

1. Загальна інформація

Ім'я: _____

Вік: _____

Клас у школі: _____

Чи говориш ти вдома українською? Так Ні Іноді

Фонетика (вимова)

1. Чи легко тобі вимовляти англійські слова?

Так – 3 бали

Іноді важко – 2 бали

Ні, мені складно – 1 бал

2. Які звуки в англійській тобі найважче вимовляти?

Якщо дитина називає складні звуки (наприклад, [th], [r], [w]) – 2 бали

Якщо дитина не може назвати жодного звуку або каже загальні слова, такі як «всі звуки» – 1 бал

3. Чи буває, що тебе не розуміють через вимову?

Часто – 1 бал

Рідко – 2 бали

Ніколи – 3 бали

Лексика

4. Скільки англійських слів ти знаєш?

Дуже багато – 3 бали

Досить – 2 бали

Трохи – 1 бал

5. Чи іноді ти використовуєш українські слова, коли говориш англійською?

Так, часто – 1 бал

Іноколи – 2 бали

Ні – 3 бали

6. Чи знаєш ти синоніми або схожі за значенням слова англійською?

Так – 3 бали

Ні – 1 бал

Граматика

7. Чи легко тобі будувати речення англійською?
 Так – 3 бали
 Трохи важко – 2 бали
 Ні, складно – 1 бал
8. Які з цих речень ти найчастіше використовуєш?
 Якщо дитина використовує більше складних конструкцій – 3 бали
 Якщо дитина використовує прості конструкції (наприклад, "Я хочу...") – 2 бали
 Якщо дитина використовує тільки дуже прості або неповні речення – 1 бал
9. Чи часто ти плутаєш англійські та українські слова у реченнях?
 Часто – 1 бал
 Рідко – 2 бали
 Ніколи – 3 бали

Самооцінка

10. Як ти себе відчуваєш, коли говориш англійською?
 Дуже впевнено – 3 бали
 Трохи соромлюсь – 2 бали
 Боюсь помилок – 1 бал

Таблиця для підсумкового оцінювання

Загальний бал	Рівень мовної адаптації
26-30	Високий
16-25	Середній
10-15	Низький

Анкета для дорослих (30–40 років)

Вік респондента: _____

Стать: _____

Освіта: _____

Професія (до/після переїзду): _____

Мова спілкування вдома / на роботі: _____

1. Морфологічні аспекти

1.1. Наскільки впевнено ви використовуєте форми дієслів у різних часах (Present Simple, Present Perfect, Past Continuous тощо)?

1 – Важко / Незручно

2 – Іноді важко

3 – Трохи важко

4 – Легко

5 – Вільно / Без зусиль

1.2. Як часто ви помічаєте труднощі з вживанням артиклів (a, an, the)?

Завжди – 1 бал

Часто – 2 бали

Іноді – 3 бали

Рідко – 4 бали

Ніколи – 5 балів

1.3. Чи вмієте ви правильно змінювати іменники за числом (singular/plural)?

Не розумію правила – 1 бал

Часто помиляюсь – 2 бали

Іноді помиляюсь – 3 бали

Зазвичай правильно – 4 бали

Так, завжди – 5 балів

1.4. Які з наступних морфологічних форм є для вас найважчими?

Дієслова в неправильній формі – 1 бал

Вживання артиклів – 1 бал

Закінчення в множині – 1 бал

Питальні конструкції – 1 бал

Інше: _____ – 1 бал

2. Синтаксичні аспекти

2.1. Наскільки впевнено ви будете складні речення (із сполучниками because, although, when тощо)?

- 1 – Важко / Незручно
- 2 – Іноді важко
- 3 – Трохи важко
- 4 – Легко
- 5 – Вільно / Без зусиль

2.2. Чи вживаєте ви пасивні конструкції (e.g. The report was written)?

- Ніколи – 1 бал
- Іноді – 2 бали
- Так, часто – 3 бали

2.3. Які помилки ви помічаєте у своїй побудові речень англійською?

- Проблеми з порядком слів – 1 бал
- Відсутність узгодження часів – 1 бал
- Складність у формуванні питань – 1 бал
- Вживаю українську граматику в англійських реченнях – 1 бал
- Інше: _____ – 1 бал

3. Прагматичні аспекти

3.1. Наскільки комфортно ви почуваетесь у неформальному англомовному спілкуванні (на вулиці, у магазині, з сусідами)?

- Дуже комфортно – 5 балів
- Загалом комфортно – 4 бали
- Іноді відчуваю труднощі – 3 бали
- Часто уникаю таких ситуацій – 2 бали
- Не спілкуюсь англійською в таких ситуаціях – 1 бал

3.2. Як ви реагуєте на гумор, іронію, натяки англійською мовою?

- Добре розумію – 5 балів
- Іноді розумію – 3 бали
- Часто не розумію – 2 бали
- Уникаю таких моментів – 1 бал

3.3. Чи були ситуації, коли ваша мова сприймалась як недоречна або неточна у спілкуванні з англомовними співрозмовниками?

Так, часто – 1 бал

Іноді – 2 бали

Рідко – 3 бали

Ніколи – 4 бали

3.4. Чи розумієте ви відмінності між формальним і неформальним стилем мовлення в англійській?

Ні – 1 бал

Частково – 2 бали

Так – 3 бали

4. Загальне

4.1. Оцініть свій загальний рівень мовної адаптації в Англії:

Низький (важко, часто не розумію, уникаю розмов) – 1 бал

Середній (є труднощі, але можу впоратися) – 2 бали

Високий (вільно спілкуюсь, розумію все) – 3 бали

Таблиця для підсумкового оцінювання

Загальний бал	Рівень мовної адаптації
40-50	Високий
30-39	Середній
20-29	Низький